

71700

Politica lui Mihai Viteazul

Originile ei și însemnătatea ei
actuală

Conferință ținută înaintea Majestăților Lor, a
Altețelor Lor Regale și a membrilor Corpului
Diplomatic și Misiunilor militare, la
8 Novembre 1918, în Aula Uni-
versității din Iași

de

N. IORGA

IAȘI

Tipografia „Cultura Neamului Românesc“

1918

Politica lui Mihai Viteazul

Originile ei și însemnătatea ei
actuală

Conferință ținută înaintea Majestăților Lor, a
Altețelor Lor Regale și a membrilor Corpului
Diplomatic și Misiunilor militare, la
8 Novembre 1918, în Aula Uni-
versității din Iași

de

N. IORGA

IAȘI

Tipografia „Cultura Neamului Românesc“

1918

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota ~~041/16652~~
Inventar ~~428.795~~

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București
Cota 71 700

B.C.U. "Carol I" Bucuresti

C428795

697149

*Sire,
Doamnă,
Altețe Regale sau, după un vechiu
cuvânt, scump inimilor noastre : Dom-
nițe,
Tinere Prinț,
Doamnelor și Domnilor,*

Care e sensul politic și valoarea politică a operei pe care a îndeplinit-o, în așa de scurt timp și pentru o așa de trecătoare trecere de vreme, Domnul înaintea singurei rămășițe trupești a căruia se adunau astăzi dimineață Regele, Regina, Familia Regală, represintanții tuturor stratelor populației românești și aceia ai națiunilor care au luptat alături de noi, sprijinind dreptul nostru care, acum, ajunge la biruință ? A spune aceasta e singurul scop al conferinței de astăzi, din care sperăm a face să reiasă existența încă din acele depărtate tim-

puri a unei tradiții politice românești, care n'a fost uitată niciodată, spre care ne au întors împrejurările și care nu va putea fi părăsită de acum înainte.

I.

Întăiu, ce a îndemnat pe Mihai Viteazul să înceapă răscoala lui împotriva Turcilor la 1594, de acord cu vecinul său moldovean și alipindu-se amîndoi la o nouă mișcare de cruciată ?

De sigur că și greutatele mari ale situației sale. Primit de Turci, instalat de dînșii, încunjurat de o gardă turcească, fățișă sau ascunsă, păzit și de mulțimea unor creditori turci, degenerați leniceri speculanți, cari și permitteau orice față de o țară fără apărare, dator pe mulți ani față de Poartă cu toate veniturile țerii sale, fiindcă datorile Domnilor izgonți, fugari, morți, treceau toate asupra Domnului viu și în Scaun, el era silit, fără îndoială, să facă din actul desperării sale un act de eliberare.

Dar nu era numai aceasta. Atîtea popoare sufăr și robii mai apăsătoare. În Imperiul otoman însuși erau alții

ceri, lipsiți și de autonomia noastră, largă une ori cît și cea mai deplină independență, o duceau mai rău decît Romîinii, și totuși au stat liniștiți sau aproape liniștiți în generalitatea lor. Un popor judecă ce este intolerabil după conștiința ce o are de sine, de trecutul ca și de misiunea sa.

Și Mihai Viteazul avea conștiința că situația pe care Turcii o impuseră, *de un veac mai ales și nu mai mult, ținută saie, este pe atît de ilegală pe cînd de umilitoare și desastroasă.*

Se înfățișează principatul său — de o potrivă cu principatul moldovean — ca o provincie de vasalitate a Împăratului otoman, potrivit cu vechi învoieli din vremea lui Mircea-cel-Bătrîn, care s'au și citat și publicat, învoieli a căror legitimitate ar și fi fost recunoscută de ai noștri.

Cercetînd mai bine împrejurările trebuie să ajungă cineva la alt rezultat. Cunoaștem atîtea aspecte ale vasalității față de Turci și cîteva legături cu dinșii în afară de vasalitate. Ni se arată de izvoare Împărați și prinți bizantini mergînd în fruntea contingentelor pe care erau datori a le da Sultanilor în orice expediție

a lor, din orice loc. Aceiași e soarta prinților sîrbi din veacurile al XIV-lea și al XV-lea, și, cîtva timp, șefii Bulgariei în decadență erau supuși la aceiași îndatorire. Iar locuitorii țărilor cucerite cu sabia, ocupate și administrate direct, plăteau haraciul de răscumpărare. Pe de altă parte însă, Veneția dădea Sultanului un tribut, destul de însemnat, pentru acele teritorii albanese asupra cărora Turcii ei înșiși ridicau pretenții, și, pentru părțile din Ungaria cucerită întregă de Soliman-cel-Mareș plăteau un tribut analog, mai târziu, șefii din Viena ai Casei de Austria.

Același era situația inițială a noastră față de Turci. Mircea cel-Bătrîn n'a comandat niciodată contingente de vasalitate în armata otomană; nici el, nici urmașii lui până după 1500 n'au mers să sărute poala „împăratului” păgîn, și, dacă mai pe urmă s'a introdus acest obicei, dacă, abia de pe la 1560, s'a ajuns la destituirea Domnilor, întrebunțindu-se forma chemării la Constantinopole pentru omaglu și reținerea din cauza plîngerilor făcute de supuși, acesta era unul din abuzurile contra cărora se

încorda instinctul țerii. Dar Mircea, care avea Chilia-Veche, insulară, deci toată raza ei dobrogeană, și al cărui bunic adusese din Vicina, pe malul drept, de la dînsul deci, în-tăiul Mitropolit al Țerii-Românești, obținuse, amestecîndu-se în moștenirea Sultanului Baiezid cu candidații săi proprii, cetățile turcești de pe malul balcanic, Silistra ca și Nicopol (unchiul său avuse și Vidinul). *Pentru acele cetăți el a plătit un tribut, analog cu acel venețian, ori cu acel austriac.* Mai apoi numai i s'a schimbat, aceluși tribut, în chip înjositor, caracterul.

II.

Liberă se simția astfel o țară care la începuturile sale chiar, în loc să urmărească fantasme imperiale, romane, bizantine, ca ale Bulgarilor și Sirbilor, se întemeiase ca *Țară Românească*, după tradițiile romane ale poporului, cu Domnul (*dominus*)-Impărat în frunte, *pe o basă absolut modernă, teritorială și națională, nu ideologică, de prezent și viitor, nu de trecut.*

Liberă față de Turci—și această conștiință a dus la lupta biruitoare de la Călugăreni, având toată țara dreptului, — țara era, de fapt, tot așa de liberă și față de vecinul creștin de la Nord, Ungurul întălu, apoi Ardeleanul de tradiție regală ungarască.

Abia pe la 1100 regii unguri pătrund în Ardeal, pe cursul Murășului, prinzând rădăcini la Alba-Iulia. Până atunci, precum fusese în Panonia Voevodat slav — și întâii șefi unguri se zic și ei: Voevozi —, în Ardeal, care n'avea încă acest nume, de obârșie maghiară, era unul din Voevodatele Țării-Românești, întinsă cât și hotarele neamului. Această „țară” s'a îngustat necontenit după progresele maghiare, dar partea rămasă liberă era totdeauna, și la începutul veacului al XIII-lea, tot Țară-Românească, „terra Blacorum”, în sensul politic, ca și în cel etnografic. Când unul din Voevozii de dincoace de munți, pe la 1300, a fundat un Stat, el s'a numit „Domn a toată Țara-Românească” — și a celei de peste munți, ocupată și colonisată de străini numai în ultimul timp: Hațegul, satele sibiene, Făgă-

rașul. Pentru că însă aceste Ținuturi căzuseră sub Coroana ungară, s'a făcut în numele lor singur o legătură pe care dreptul politic unguresc a privit-o ca vasalitate. Dar, de vreme ce nu era nici omagiul personal în țara suzeranului, nici acordarea de contingent militar — cum, pentru ca să sibă Pocuția, au fost siliți a face Domnii Moldovei vecine —, nici vre-un altul din caracterele deosebitoare ale regimului feudal, trebuie să se recunoască și aici, nu numai libertatea inițială a Domniei românești dintre Carpați și Danăre, dar și menținerea principalelor ei elemente și în vremurile cînd primejdia turcească impunea mai mult sprijinirea pe Unguri.

La 1526 regatul Ungariei cade în lupta cu Turcii, la Mohács; cade cu toate drepturile sale, medievale, pe care creștinerea austriacă din vremea lui Eugeniu de Savoia nu le poate reclama nici într-un chip. Și istoriografia maghiară prezintă imediat o Transilvanie națională, adăpostind tradițiile și speranțele Statului desființat.

E o profundă eroare. Transilvania, vasală Turcilor, pe care o creiază, neputînd avea Ungaria toată, „Maghia-

rul* de sînge slav, de la hotarele po-
 lone, Ioan Zápolya, pînă anii 1530, nu
 e o creațiune cu Unguri și pentru
 Unguri. Pe locul vechiului Voevodat
 românesc, de-așupra privilegiilor is-
 torice ale Bisericii catolice, ale deo-
 sebitelor familii nobiliare, ale Sașilor
 de la Rin colonizați aici, de pe la 1100,
 de vechii regi, se așterne o putere
 princiară care nu face decît să pre-
 siedeze republica acestor privilegii, care
 n'au în ele nimic național, și, departe
 de a putea sprijini o dezvoltare na-
 țională, sînt mai în curînd în stare
 s'o împlădece. „Voevodul Ioan* însuși
 nu dorește nimic mai mult decît să
 iasă din acest Audeal îngust pentru
 a reface vechea Ungarie. Fiul său ur-
 mărește, după puterea lui slăbănogă,
 același vis. Nici supt unul, nici supt
 cellalt Transilvania nu poate căpăta
 o individualitate politică modernă, cî-
 ea rămîne cu necontentitul și tragicul
 conflict dintre corpuri privilegiate
 care nu pot da o naștere și dintre o
 naștere, cea românească, pe care o
 împlădece în dezvoltarea ei corpurile
 privilegiate.

Cînd Băthoreștii moștenesc dinastia
 Zápolya, ei, cari nu pot avea Un-

garia, tind spre Polonia, Ardealul a-
vînd pentru dînsîi, nu caracterul sacru
al unei vetre naționale, ci numai a-
cela, provizoriu, al unui punct de
sprijin. Ștefan Báthory ajunge regele
Poloniei, singurul ei rege modern.
Nepotul său Sigismund are, ca și vâ-
rul său Andrei, cardinal polon, nu
ardelean, toate legăturile lui acolo.
Mai tîrziu, pe la 1610, Gabriel Bá-
thory, ultimul din familie, nu visează
decît de această Coroană polonă.

Dar Sigismund Báthory, botezat așa
după împăratul Sigismund de la î-
nceputul veacului al XV-lea, și crescut
în tradiții de glorie iesuite, visează
un moment să refacă Ungaria cea
moartă la Mohács, cu toată depen-
dențele ei feudale dincoace de munți.
Și, prins întăiu într'o cruciată creș-
tină, pe care n'o poate servi singur
și pentru sine, el revine la turcofilia
tradițională a dinastiei sale, și prin
legăturile cu Polonia, care, de teama
impietărilor Casei de Austria, cultiva
prietenie cu Sultanul. După o expe-
riență cu Imperialii, el lasă Ardealul
creaturii polone care era cardinalul
Andrei. Jignit de pretenții pe care nu
le putea suporta, și pentru că ele nu

corespundeau adevăratei situații de drept a țerii sale, sensului politic inițial al acestora, și amenințat de o recădere prin Ardelean în vechea situație a exploatării de către Turci, Mihai cucerește Ardealul la 1599, dintr'o singură lovitură.

III.

El cucerește ca *Domn liber al unei țeri libere*. Adevărat că avuse înțelegeri cu Imperialii Casei de Austria, că în actele transilvane noul stăpîn se intitulează *locotenent* al Impăratului Rudolf al II-lea. Dar cugetarea lui adevărată și intimă se vede în actele și scrisorile slave și românești în care, fără a se marca vre-o deosebire de situație, el ia titlul de „*Domn al Țerii Românești, al Moldovei și al Ardealului*”. Nu că i am presupune teorii naționaliste ca acelea moderne, dar același instinct popular care adusesese la 1300, fără teorie, creațianea principatului a toată Țara-Românească sîlla pe Mihai Viteazul să considere tot așa, unitar românesc, caracterul întregii stăpîniri, de moștenire și cucerire, pe care i-o dăduse o soartă în

care vedea numai o consacrare de drept.

Acest împărat, de altfel, nu reprezintă pentru el un popor. Nu-i plăcea lui Mihai de Nemți, în cari vedea „Șiși fără omenie”, ca aceia pe cari, întrebându-i atunci când stăteau culcați la picioarele mării lui, îl găsisse în Ardeal. Și, prin „închinarea” lui din 1598, pe care n'a făcut-o el la Viena sau la Praga, ci trimișii imperiali au luat-o, ca un simplu jurământ de alianță subordonată, în același biserică de lângă Tîrgoviște unde era să se aducă peste trei ani capul lui tălat de același Nemți—, el nu înțelegea să se supune vre-unui Stat german.

Imperiul lui Rudolf era însă, precum a și rămas, măcar până în zilele Mariei-Teresei și lui Iosif al II-lea, creatorii unei Monarhii austriece, tot vechiul „Sfânt Imperiu roman de nație germanică” al lui Carol-cel-Mare, care înțelegea a face din el un instrument de cruciadă, și nimic mai mult, cum, iarăși, nimic mai puțin. Împăratul stătea între Cehi la Praga. Curtea lui avea sletnici de toate neamurile din țările austriece, dar și mulți străini de Austria ca și de Ger-

manis, din Apus. In fruntea armatelor erau generali de origine occidentală, cari făceau să se prevadă vremea cînd Austria era să fie dusă la lupta contra Turcului de un de Souchez, un Montecuccoli, un Eugeniu de Savoia, un Veterani și un Marsigli.

Dar mai presus de toate acel Imperiu care bătea, pe vremea lui Mihai, la porțile Orientului creștin, căutînd alianțe și urmărind planuri de coaliție durabilă și de supremație, era numai, potrivit cu caracterul străvechiu pe care Carol-cel-Mare îl dăduse fundațiunii sale, în funcțiune de aceea cruciată, la care Domnul român se ralla în momentul cînd încheia legătura sa cu Impăratul, ca Impărat creștin, nu ca șef al nașlei germane. Papa Clement pornise din nou războiul sfînt, și în fruntea lui, potrivit cu tradiția, era dator să puie pe Impărat, căruia-i dădea bani și trupe în același timp cînd îl imprumuta, cu puterea sa de urmaș al lui Grigorie al VII-lea și al lui Urban al II-lea, o autoritate pe care altfel n'ar fi avut o.

Astfel Mihai prin actul său din 1598, prin situația internațională pe care

înnaintea Europei o accep'ta în 1599-1601 nu făcea altceva decît, pe de o parte, să puie la dispoziția cruciatei occidentale, pomință pe distrugerea Imperiului otoman, pe refacerea libertății creștine în Orient, puterile sale și ale întregii sale rase, unite supt comanda sa, cum odinioară, tot pentru opere de cruciate eliberatoare, forțele românești fuseseră unite, din Ardeal de Ioan Corvinul de Hunyady și, din Moldova, de Ștefan-cel-Mare, și să reiea în același timp, în singura formă posibilă cînd Franța, Anglia nu pătrundeau mai de loc în aceste părți ca mari factori de influență și Italia, îmbucătățită, nitase tradițiile glorioase ale republicelor Veneției și Genevei, ale Neapolei angevine, legătura cu Occidentul de unde venia, nu numai originea neamului său, dar și tradiția lui politică, oșă cum se păstră de o mie de ani în stratele populare.

Că, în calea lui, el, care se credea legat de Europa creștină, de cruciata eliberatoare, de generositatea unei mișcări idealiste, de sfințenia unui vis mare, a întîlnit *egolismul austriac*, zgîrcit de bani, incapabil de luptă,

reservat în concesi, capabil de crime pentru a-și apăra interesul și că a căzut înaintea coaliției acestuia cu neastîmpărul, setos de veșnice schimbări, al aristocrației maghiare din Ardeal, rămasă medievală în suflet și incapabilă de a înțelege viața de Stat, națională sau nenațională, nu e de sigur vina lui.

IV.

În acest Ardeal el a găsit și mulți străini, dar mai ales multe privilegii străine, din acele vechi timpuri ale evului mediu, din care el însuși, în pronunțatul lui simț de realități, în furtunosul lui avînt către faptă, în neputința lui de a înțelege și de a admite ceea ce nu se putea dovedi prin puterea dreptului activ, nu făcea de sigur parte.

Atîta i s'a cerut în Ardeal de națiile care nu erau a lui: să respecte privilegiile, și aceste privilegii, deocamdată, le-a respectat. Se poate zice chiar că niciodată privilegiile ardelenice n'au fost mai deplin, mai strict respectate decît în zilele lui Mihai Vălaahul, ale Voievodului care, așa de mult

adulat în vremea scurtă a puterii sale, n'a fost insultat în trupul său însuși, ca și în memoria sa, decît după clipă tragică a căderii și a morții.

Și, odată ce n'a voit să se atingă de privilegii—ridicînd, cea ce nu putuseră face un Sigismund și un Andrei Băthory, mai presus de ele numai o autoritate personală pe care niciun pergament pecetluit n'ar fi fost în stare s'o împiedece ori s'o impuțineze, — *el a avut de fapt pe toată lumea la îndemînă*, felicitîndu-se chiar liecare că supt noul regim este, în același timp cu o puternică armată apărătoare și cu un cumplit șef al ei, o disciplină de fier, necruțătoare, cum nu se mai cunoscuse prin aceste părți.

Astfel nobili unguri, cu episcopul catolic Naprágy în frunte, au făcut parte—și au fost mîndri de aceasta—din Statul lui. Căpitani unguri au condus cete ungurești supt steagurile lui. Administratori de semînție ungurească au strîns, alături de dregătorii săi romîni, venituri pentru acest mărinos stăpin. Și, chiar cînd majoritatea privilegiaților, cu sprijinul, singur hotărîtor, al Imperialilor lui Basta, i-au adus căderea, s'au găsit oameni, din-

428795-

tre Maghiari, cari s'au închinat înna-
 intea măreției dispărute și au recu-
 noscut, cu adîncă pietate, toată deo-
 sebirea ce exista între acest teribil om
 și homunculi cu cari erau deprinși
 până la dînsul.

Să mai vorbim de Sași? Ei rămă-
 seseră legați de Casa de Austria, și
 Mihai vorbla în numele *Impăratului*.
 Și fără aceasta însă acești fricoși
 gospodari, gîndindu-se numai la a-
 gonisita lor, s'ar fi împecat definitiv,
 ei cari de vescuri se îmbogătiseră
 bătînd drumurile de negoț ale Terii-
 Românești și ale Moldovei, cu un Voe-
 vod al cărui cuvînt avea o netăgă-
 duită valoare și a cărui putere, în deo-
 sebite de a principilor ardeleni, nu
 se răzîma numai pe izvoarele de ve-
 nitari ale Ardealului și ale cărui pla-
 nuri victorioase erau în stare a
 smulge și din țerile cucerite izvoare
 de putere pentru sine și fundațiunea
 sa politică.

Rămîn Secuii, Unguri și totuși alt fel
 de Unguri. Veche străjă în Carpați,
 desfăcută pe la 1200 din masa ma-
 ghiară, ei și-au asimilat pe Romîni
 din muntele lor, nu numai ca material
 etnic, ci și în cultura lor economică

și sufletească, oferind azi așa de mari asemănări cu ai noștri, încît ele nu se pot explica altfel decît prin comunitatea de sînge.

Țerani liberi, ostași privilegiați, ei au văzut în domni unguri și în prinți aleși și susținuți de dînșii, dușmanii lor ereditari și în Domniile țerănești de la noi sprijinul unei libertăți de care numai murind s'ar fi putut despărți. De aceea s'au luptat la Vaslui în oastea lui Ștefan cel Mare, făcînd să-i fie trimis regele Ungariei, de aceea au susținut pe Petru Rareș, fiul lui Ștefan. Mihai li-a promis înnoirea privilegiilor și ei l-au chemat în țară; el s'a ținut de cuvînt și ei au luptat pentru dînsul, iar după moarte l-au plîns ca pe căpitanul lor iubit.

Acestea sînt fapte.

S'a crezut mult timp că între Mihai și între majoritatea, zdrobitoare, a Romînilor din Ardeal și părțile anexe pînă la Tisa n'a existat altă relație decît avîntul furtunos cu care acești iobagi, acești șerbi au salutat ivirea liberatoare a lui Vodă, — căci, de fapt, mii și mii dintre acești oameni nenorociți s'au aruncat, într'o nouă jacquerie, după tradiții încă proaspete,

nu asupra oroşelor săseşti, ci asupra singurelor castele ale nobilimii.

S'a văzut însă pe urmă marea operă de consolidare pe care Mihai a îndeplinit-o acolo în favoarea neamului său. Acest neam, așa de apăsat tocmai pentru că era mai vechiu decât privilegiatăii colonizării, pentru că reprezenta rasa indigenă cu dreptul ei primar, indestructibil, își croise o singură formă legală de existență, a Bisericii. Încă de pe cînd era numai aliatul lui Sigismund Báthory, Mihai căpătase de la acesta dreptul de a face pentru ai lui la Bălgrad, *Alba-Iulia*, Capitala provinciei, o biserică de piatră, care a durat până la creștinerea, la începutul secolului al XVIII-lea, a *Karlsburgului* austriac. Un biet Vlădică românesc vegeta în suburbii; el l-a luat de la așezat în cetate. Două alte episcopii trăiau, cu întreruperi, în Nord-Estul țării, la Vad, pe vechiul pămînt cedat ca feudă Domnului Moldovei și în Ținutul muntos de de-așupra Ardealului, în Maramurăș, la Muncaciu. El a făcut din ei sufragani Vlădicăi din Bălgrad, care devenia astfel un Mitropolit. Și acest Mitropolit însuși trebuia să fie de acum înainte, canoniceste, nu nu-

mai usual, legat de Scăunul muntean al Tirgoviştii. Vencuri întregi unitatea culturală a neamului era să decurgă din această isptă.

Domnia a toată Ţara-Românească, Marele Voevodot cu caracter regal, imperial, de la 1300 învla astfel prin acţiunea lui Mihai după alte trei secole.

V

Gîndul lui mergea înă şi mai departe, *îdră ca totuşi stăpînitorul de Stat modern să îl pierdut vre odată din vedere importanţa hotărîtoare a unităţii româneşti care-i servia şi de basă şi de legitimare,*

La 1600 el înţelegea să refacă, în calitatea lui de perpetuu căpitan de cruciadă, care ar fi lăsat această moştenire şi urmaşilor săi, opera Corvinului, care, pe la 1440—56, liberase Serbia, străbătuse Bulgaria şi căutase pe la Varna, unde l-a oprit marea catastrofă din partea Turcilor, drumul spre Constantinopolul unde încă nu pătrunseseră Turcii otomani. O tradiţie românească din Ardeal, pe care, el, care o aducea şi din Ţara-Românească însăşi, înţelegea s'o servească din toate puterile sale, făcînd din ea, nu numai

marele său titlu de glorie, dar și o legitimare pentru existența politică a neamului său.

Înrudit cu Grecii din cele mai mari familii, avînd probabil sînge imperial în vinele sale, trăit un timp la Constantinopol, cunoscător al speranțelor de libertate ce se iviau din nou în mijlocul grecismului cucerit, Mihai s'a privit pe sine, — și a fost privit de reprezentanții acestuia — ca *șeful revanșei și refacerii bizantine*. A legat mai strîns, canonic, toate Bisericile țerilor supuse lui de Patriarhatul constantinopolitan, fiindcă vedea în aceste un instrument de stăpînire pentru dînsul. Grecii au luptat supț steagurile lui, și Greul Stavrinos ca și Greul Gheorghe Palamed au cîntat isprăvile Voevodului, nu ca pe ale unui străin, ci ca pe ale înfățișătorului chemat al dreptului creștinătății în Orient.

De mult scriitorii de anale slave în Balcani, pornind de la Impărații romani și bizantini și trecînd pe la Țarii bulgari și sîrbi, ajungeau la Domnii romîni, ca la continuatorii autorității lor. Supuși unor prelați greci, ca Dionisie Rali al Timovei, din care Mihai făcu capelanul său în Ardeal

și în Moldova, reorganisorul canonic al Bisericii locale, Bulgarli cerură prin aceștia, prin *tot soborul* acestor șefi religioși ai lor, libertatea de la Mihai. Iar Sîrbii, cari, o clipă, crezuseră în Sigismund, proclamîndu-l ca rege al lor, pentru a-l vedea părăsind, rușinos, asediul, îndelungat și zădărnice, al Timișoarei turcești, puseră bandele lor, supt Baba Novac, ars apoi de Unguri pentru cauza, învinsă, a lui Mihai, și supt atîțta alții, în serviciul eroului, *care era și al lor*, alături cu țerani și boierii munteni și moldoveni cari încunjurau pe șeful firesc al rasei lor.

* * *

Valoarea politică a lui Mihai Viteșul după tot ce s'a găsit în timpul din urmă cu privire la spusele și faptele lui, nu mai poate fi tăgăduită. Ea face dintr'însul, biet bastard domnesc, lăsat fără instrucție, crescut prin străini, deșertat ani de zile, ajuns întimplător Domn al unei țeri fără Tesaur, fără armată, fără alianțe ca și fără mijloace de acțiune, una din marile personalități ale veacului al XVI-lea. Acela pe care, pentru vitejia și mar-

tiriul său, ai săi îl consideră — cum s'a văzut și azi, când mulțimile populare sărutau crucea de lângă osul său ca pe acela pusă de-asaupra unei relicvii de sfânt canonizat — drept un sfânt și mucenic, se ridică astfel și în stima cercetătorului străin al politicei universale.

Maiestății Voastre, Sire, care, și cu ajutorul aliaților săi, calcă pe urmele lui, și prin imperioasa voință a împrejurărilor, el, vechiul viteaz român, i a lăsat o *tradiție politică*, un îndreptariu de *politică națională*, pe care tot veacul al XVI lea l a știut și numai epoca lansriotă a putut să-l uite pentru ca el să apară din nou odată cu Renașterea noastră, — Franța luind acum locul pe care, în îndreptarea spre Occident, îl avuse pe vremea lui Mihai, ca formațiune internațională de cruciate, Imperiul.

Această tradiție, pe care Ștefan-cel-Mare, prin politica lui munteană și ardelenă, prin legătura cu Papa și cu republicile italiene, prin misiunea lui de cruciată contra Turcilor, a reprezentat-o, împărătește, cuprinde în ea trei elemente: *necesitatea unității et-*

alce ca popor modern, legăturile cu
 Apusul originii și civilizației noastre
 populare și prestidarea frățescă, ne-
 părtenitoare, a libertății creștine în
 Orient.

Războiul s'a încheiat.

Pacea ce va fi iscălită va crea o
 nouă bază de drept. Cei cari au con-
 tribuit așa de sincer, ca diplomați și
 ostași, la victoria dreptului nostru ne
 vor părăsi. Li asigurăm că vor lăsa în
 urmă, nu numai neștearsa amintire a
 tot ce au făcut pentru noi, ci și un
 popor unit, care prin conștiința de mi-
 siunea sa și prin puterile pe care și le
 simte, va fi și mai departe unul din
 elementele cele mai sigure ale ordinii
 morale în umanitate.

VERIFICAT
 1987

